

Nagrania wideo przedstawiające różne zagadnienia z zakresu endoskopowej chirurgii zatok przynosowych i podstawy czaszki są dostępne na [MediaCenter.thieme.com!](http://MediaCenter.thieme.com)

W tym celu należy skorzystać z kodu udostępnionego w załączniku (patrz III strona okładki).

Lista filmów zamieszczona jest na str. XV.

	WINDOWS i MAC	TABLET
Rekomendowane przeglądarki	Najnowsze wersje na wszystkich głównych platformach systemowych wspierających HTML5 standard. <i>Wszystkie przeglądarki powinny mieć włączony JavaScript.</i>	
Flash Player Plug-in	Flash Player 9 lub wyższy* <i>Użytkownicy Mac: ATI Rage 128 GPU nie wspiera trybu pełnoekranowego ze skalowaniem.</i>	Tablety PC z Androidem OS wspierają Flash 10.1
Rekomendowane ustawienia	Rozdzielczości monitora: <ul style="list-style-type: none"> • Tryb Normalny (4:3) 1024 × 768 lub wyższa • Tryb panoramiczny (16:9) 1280 × 720 lub wyższa • Tryb panoramiczny (16:10) 1440 × 900 lub wyższa <i>Sugerowane szybkie połączenie z internetem (minimum 384 kbp/s)</i>	WiFi lub wymagana transmisja danych.

Endoskopowa chirurgia zatok przynosowych i podstawy czaszki

medipage

Manual of Endoscopic Sinus and Skull Base Surgery

Second edition

Daniel Simmen, MD
Professor and Lecturer in Rhinology
University of Zurich
ENT Center
The Hirslanden Clinic
Zurich, Switzerland

Nick Jones, MD, BDS, FRCS, FRCS (ORL)
Professor
Department of Otorhinolaryngology,
Head and Neck Surgery
Queen's Medical Centre
University Hospital
Nottingham, UK

With Contributors by

Karthik Balakrishnan, Hans Rudolf Briner, Leonardo Lopes Balsalobre Filho, Kris S. Moe, Robert Reisch,
Bernhard Schuknecht, Aldo Cassol Stamm

1,442 illustrations

Thieme
Stuttgart • New York

Endoskopowa chirurgia zatok przynosowych i podstawy czaszki

Daniel Simmen
Nick Jones

Redaktor naukowy polskiego wydania
Magdalena Kuźmińska

The logo for 'medipage' features the word 'medipage' in a lowercase, serif font. Below the text is a decorative horizontal line that curves upwards at both ends, resembling a stylized underline or a bridge.

Copyright © 2014 of the original English language edition by Georg Thieme Verlag KG, Stuttgart, Germany.
Original title: "Manual of Endoscopic Sinus and Skull Base Surgery", 2nd ed. by Daniel Simmen, Nick Jones.

© 2014 Georg Thieme Verlag KG,
Rüdigerstrasse 14, 70469 Stuttgart, Germany
<http://www.thieme.de>
Thieme Medical Publishers, Inc., 333 Seventh Avenue,
New York, NY 10001, USA
<http://www.thieme.com>

UWAGA: Medycyna jest nieustannie rozwijającą się nauką. Badania naukowe i doświadczenie kliniczne nieustannie poszerzają naszą wiedzę, w szczególności dotyczącą właściwych sposobów leczenia i zastosowania leków. Jeśli tylko w książce wspomina się o dawkowaniu leków i ich zastosowaniach, czytelnicy mogą być pewni, że autorzy, redaktorzy i wydawcy dołożyli wszelkich starań, żeby przekazywane informacje były zgodne ze współczesną wiedzą, **aktualną w momencie tworzenia niniejszej książki.**

Niemniej jednak nie obejmuje to, nie ma zastosowania i nie oznacza jakiegokolwiek gwarancji lub odpowiedzialności wydawców w odniesieniu do jakichkolwiek instrukcji dawkowania leków lub sposobów stosowania opisanych w książce. **Każdy użytkownik jest proszony o uważne przestudiowanie** ulotek producenta załączanych do każdego leku i do sprawdzenia, czy potrzebna jest konsultacja ze specjalistą, jeśli schematy dawkowania lub przeciwwskazania tam wymienione różnią się od tych opisanych w niniejszej książce. Takie postępowanie jest szczególnie istotne, jeśli dotyczy leków, które są albo rzadko używane, albo niedawno pojawiły się na rynku. Użytkownik ponosi w całości ryzyko i odpowiedzialność za zastosowanie wybranego przez siebie sposobu podania lub dawko-

Ilustracje Sandra Schuhmacher

ISBN 978-3-13-130972-3

wania. Autorzy i wydawcy proszą każdego użytkownika tej książki o zgłaszanie do wydawcy jakichkolwiek rozbieżności i nieścisłości zauważonych podczas lektury. Na www.thieme.com opublikowana zostanie errata na stronie z opisem produktu, jeśli błędy w tej pracy będą znalezione po publikacji.

Niektóre nazwy produktów, patenty i zarejestrowane wzory, do których odnosi się w tekście, są w rzeczywistości zastrzeżonymi znakami handlowymi lub nazwami zastrzeżonymi, nawet jeśli nie zawsze w tekście pojawia się o tym stosowne odniesienie. Dlatego też użycie nazwy bez określenia „prawnie zastrzeżony” nie powinno być interpretowane jako przedstawienie przez wydawcę, że nazwa ta jest w domenie publicznej.

Ta książka, włączając w to wszystkie jej części, jest prawnie chroniona prawami autorskimi. Jakiegokolwiek wykorzystanie lub komercjalizacja, poza wąskimi limitami określonymi przez ustawodawstwo regulujące prawa autorskie, bez zgody wydawcy, jest nielegalne i podlega karze. Ma to zastosowanie w szczególności do reprodukcji fotostatycznej, kopiowania, powielania, sporządzania mikrofilmów oraz przechowywania i obróbki elektronicznej.

medipage

© Copyright by MediPage 2018

Wszystkie prawa zastrzeżone. Przedruk i reprodukcja w jakiegokolwiek postaci całości lub części książki bez pisemnej zgody wydawcy są zabronione.

ISBN 978-83-64737-96-1

Redaktor naukowy
Magdalena Kuźmińska

Przekład
Małgorzata Czesak
Katarzyna Dźwiarek
Magdalena Kuźmińska
Magdalena Stusińska

Opracowanie indeksu
Dorota Gawlikowska

Konsultacja językowa i korekta
Alicja Bartosik

Redaktor prowadzący
Adam Zubek

MediPage Sp. z o.o.
Redaktor Naczelny
Bogdan Materna
02-535 Warszawa, ul. Łowicka 51/20
tel./fax (22) 646 41 50

Opracowanie graficzne i łamanie
MAS-MED

Druk i oprawa
xxxxxxxxxxxx

Przedmowa

Jeśli dostatecznie często będziesz chodzić w góry, na pewno spotkasz tygrysa.

Pradawne przysłowie chińskie

Książka nie tylko prezentuje nasze indywidualne doświadczenia, ale odzwierciedla także to, czego się nauczyliśmy od siebie nawzajem. Ponieważ stanowi to podstawę naszej praktyki klinicznej, mamy nadzieję, że jest to trafne podejście. Jesteśmy też coraz bardziej przekonani, że kluczowe znaczenie dla powodzenia operacji ma właściwy dobór pa-

cientów. W książce staraliśmy się wyjaśnić, jak sobie z tym radzimy. Wiele poruszanych przez nas zagadnień koncentruje się na tym, jak udoskonalić podejście chirurgiczne, ale kładziemy również nacisk na to, co jest ważne dla pacjenta. Końcowe rozdziały książki omawiają zaawansowane techniki i ukazują aktualny kierunek postępu w operacjach endoskopowych zatok przynosowych i podstawy czaszki.

Daniel Simmen, Zurich, Szwajcaria
Nick Jones, Nottingham, UK

Podziękowania

Dr Rudolf Briner, Lecturer in Rhinology, ORL-Zentrum – Center for Rhinology and Skull Base Surgery, The Hirslanden Clinic, Zurich, Szwajcaria.

Dr Kris S. Moe i Dr Karthik Balakrishnan, Facial Plastic and Skull Base Surgery, University of Washington School of Medicine, Seattle, Washington, USA.

Professor Dr Robert Reisch, Center for Minimal Invasive Endoscopic Neurosurgery, The Hirslanden Clinic, Zurich, Szwajcaria.

Professor Dr Bernhard Schuknecht, Diagnostic and Vascular Interventional Neuroradiology, Medical Radiological Institutes, MRI Zurich, Szwajcaria.

Dr Aldo Cassol Stamm i Dr Leonardo Lopes Balsalobre Filho, Federal University of São Paulo and Hospital Edmundo Vasconcelos, São Paulo, Brazylia.

Dr Jean Shaw – za jej uwagi do rękopisu.

Professor Jan Ullrich, Director of the Department of Anatomy, Institute of Anatomy, University of Zurich, i Dr med. M. Vich i Dr M. Manestar, również z Department of Anatomy – za ich pomoc w naszych wykładach i przygotowaniu próbek anatomicznych.

Sandra Schuhmacher – za ilustracje do książki.

Wreszcie, wyrazy wdzięczności dla naszych nauczycieli, koleżków i stażystów, którzy byli pomocni w naszej edukacji.

Współautorzy

Karthik Balakrishnan, MD, MPh
Department of Otorhinolaryngology, Head and Neck
Surgery
University of Washington Seattle, Washington, USA

Hans Rudolf Briner, MD
ENT Center
The Hirslanden Clinic Zurich, Szwajcaria

Nick Jones, MD, BDS, FRCS, FRCS (ORL)
Professor
Department of Otorhinolaryngology,
Head and Neck Surgery
Queen's Medical Centre
University Hospital
Nottingham, Wielka Brytania

Leonardo Lopes Balsalobre Filho, MD
Fellow
Federal University of São Paulo and Hospital Edmundo
Vasconcelos
São Paulo, Brazylia

Kris S. Moe, MD, FACS
Chief, Division of Facial Plastic and Reconstructive Surgery
Department of Otolaryngology, Head and Neck Surgery
University of Washington Seattle,
Washington, USA

Robert Reisch, MD
ENT Center
The Hirslanden Clinic
Zurich, Szwajcaria

Bernhard Schuknecht, MD
Professor
Medical Radiological Institute
Bethanian Clinic
Zurich, Szwajcaria

Daniel Simmen, MD
Professor and Lecturer in Rhinology
University of Zurich
ENT Center
The Hirslanden Clinic
Zurich, Szwajcaria

Aldo Cassol Stamm, MD
Affiliated Professor
Federal University of São Paulo
Director, Hospital Edmundo Vasconcelos
São Paulo, Brazylia

Spis treści

1 Reguły postępowania 1

Prawidłowa diagnoza kluczem do sukcesu 1	Minimalizacja zachorowań pooperacyjnych 10
Koncentracja na głównych skargach pacjenta 1	Jak to osiągnąć 10
Radzenie sobie z oczekiwaniami pacjenta 1	Zmysł węchu powinien być chroniony
Psychologiczne aspekty dolegliwości ze strony nosa . 6	za wszelką cenę 10
Optymalizacja leczenia 7	Znaczenie leczenia pooperacyjnego 10
Planowanie zabiegu w zależności od zaawansowania objawów 8	

2 Patofizjologia zapalenia zatok przynosowych 12

Przewlekłe zapalenie zatok przynosowych 13	Alergia entopowa lub miejscowa 16
Definicja CRS 13	Niealergiczny nieżyt nosa 16
Ograniczone dowody związane z czynnikami anatomicznymi 15	Uwagi dotyczące terminu „polipowatość nosa” 16
Komentarze odnoszące się do konkretnych stanów chorobowych 15	Przewlekłe zapalenie zatok przynosowych bez polipów nosa 16
Alergiczne zapalenie zatok przynosowych 15	Komentarze praktyczne 17

3 Kto? Optymalizacja diagnozy i kwalifikacja pacjentów do leczenia operacyjnego 19

Kwalifikacja pacjentów na podstawie objawów ... 19	Inne badania krwi 37
Które objawy zaliczamy do głównych? Jakimi kryteriami z wywiadu najlepiej się kierować 19	Badania budowy i ruchomości rzęsek 37
Badanie podmiotowe – interpretacja objawów ze strony nosa 19	Stężenie sodu w pocie 38
Upośledzenie drożności nosa 19	Badanie biochemiczne surowicy krwi 38
Zaburzenia węchu 23	Badania mikrobiologiczne 38
Wyciek z nosa 24	Badania obrazowe 38
Katar i spływanie wydzieliny po tylnej ścianie gardła 26	Badanie histologiczne 38
Zespół przewlekłego spływania wydzieliny po tylnej ścianie gardła 27	Kto skorzysta na zabiegu operacyjnym 38
Przewlekły kaszel 27	Kwalifikacja zorientowana na chorobę 39
Kichanie 28	Przewlekłe infekcyjne zapalenie zatok przynosowych . 39
Tworzenie się strupów 29	Aspergiloza/grzybice 39
Ból i ucisk w obrębie twarzy 29	Grzybniak/grzybica saprofityczna 39
Istotne informacje z wywiadu chorobowego 34	Aspergiloza alergiczna 40
Badanie przedmiotowe 34	Przewlekłe inwazyjne grzybicze zapalenie zatok 41
Badania dodatkowe 36	Piorunująca aspergiloza 41
Testy skórne 36	Zapalenie zatok szczękowych wtórne do chorób zębów 42
Całkowite lub specyficzne IgE 36	Polip choanalny 43
Badania immunologiczne 36	Brodawczak odwrócony 43
	Jednostronne polipy nosa związane z procesem nowotworowym 44
	Guzy łagodne i złośliwe 44

Zapalenie błony śluzowej nosa i zatok przynosowych i dzieci	45	Podsumowanie	49
Endoskopowa chirurgia zatok przynosowych u dzieci	49	Kogo nie powinno się kwalifikować do zabiegu operacyjnego	49
		Oczekiwania pacjentów	50

4 Leczenie zachowawcze i pora zabiegu operacyjnego 51

Optymalizacja leczenia zachowawczego przed operacją	51	Leczenie grzybiczego zapalenia zatok	57
Leczenie przewlekłego zapalenia zatok z polipami nosa	51	Optymalizacja czasu operacji	59
Leczenie przewlekłego zapalenia zatok bez polipów nosa	56	Konsultacja przedoperacyjna	60
Leczenie infekcyjnego zapalenia zatok	57	Oczekiwania	60
		Objaśnienie	61
		Przygotowanie do operacji	61
		Komunikacja z pacjentem	61

5 Ochrona i poprawa zmysłu węchu 62

Dlaczego powinniśmy skupić się na odczuwaniu zapachów	62	Teoria „kontrolowanej umiarkowanej lateralizacji małżowiny nosowej środkowej”	66
Ocena przedoperacyjna	62	Jak zapobiegać utracie węchu	67
Strategie operacyjne mające na celu zachowanie i poprawę węchu	66	Wskazówki	67

6 Dlaczego? Cele operacji 69

Dlaczego zabieg operacyjny może pomóc w chorobach błony śluzowej	69	Śluzowiaki	76
Uzasadnienie i cele leczenia operacyjnego w różnych stanach chorobowych	70	Polipy choanalne	77
Ropień podokostnowy oczodołu	70	Brodawczak odwrócony	77
Barotrauma	70	Guzy złośliwe	78
Atrezja nozdrzy tylnych	70	Naprawa defektów opon mózgowo-rdzeniowych i podstawy czaszki	78
Krwawienie z nosa	70	Operacje przysadki	78
Zwężenie dystalne przewodu nosowo-łzowego	71	Dekompresja oczodołu	79
Patologia nieznaną/biopsja	71	Dekompresja nerwu wzrokowego	79
Guzy łagodne	75	Urazy penetrujące podstawy czaszki	79
		Jakość życia	81

7 Anatomia wykorzystywana w chirurgii endoskopowej zatok przynosowych oraz chirurgii podstawy czaszki 82

Lejek sitowy	82	Zatoka czołowa	87
Zatoka szczękowa	82	Dół skrzydłowo-podniebienny	89
Sitowie przednie	85	Zatoka jamista	90
Sitowie tylne	85	Przysadka mózgowa	91
Zatoka klinowa	86	Błaszka sitowa	92

8 Jak? Zabiegi operacyjne: Prosto i logicznie krok po kroku 93

Infundibulotomia (uncinektomia) ± antrostomia	
środkowa (I, II, III)	93
Terminologia i klasyfikacja	93
Wskazania do uncinektomii i nasoantrostomii	
środkowej	94
Anatomia	96
Technika operacyjna	98
Alternatywne techniki chirurgiczne	103
Przydatne narzędzia	107
Endoskopowy przeynosowy dostęp przedni	
do zatoki szczękowej	109
Częściowa etmoidektomia przednia	112
Terminologia i klasyfikacja	112
Wskazówki	112
Anatomia	112
Techniki operacyjne	114
Alternatywne techniki chirurgiczne	115
Frontoetmoidektomia ± operacja zatoki	
czołowej (I, II, III)	116
Terminologia i klasyfikacja	116
Wskazówki	117
Anatomia	120
Technika operacyjna	128
Alternatywne techniki operacyjne	139
Przydatne narzędzia	140
Sfenoetmoidektomia ± sfenoidotomia (I, II, III) ..	140
Terminologia i klasyfikacja	140
Wskazania	141
Anatomia	141
Technika operacyjna	143
Alternatywne techniki operacyjne	148
Przydatne narzędzie	148
Frontosfenoetmoidektomia ± operacja zatoki	
czołowej (I, II, III) ± nasoantrostomia	
środkowa (I, II, III) ± sfenoidotomia	
(I, II, III)	152
Terminologia i klasyfikacja	152
Wskazania	153
Sfenoidotomia (I, II, III)	156
Terminologia i klasyfikacja	156
Wskazania	156
Anatomia	156
Technika operacyjna	156
Komentarz na temat małżowiny nosowej	
środkowej i górnej	157
Technika operacyjna	158
Alternatywne techniki operacyjne	162
Komentarz na temat postępowania z małżowiną	
nosową dolną	162
Terminologia	162
Wskazania	163
Anatomia	163
Technika operacji	163
Komentarz	164

9 Ocena endoskopowa: badanie endoskopowe, warianty anatomiczne i przypadki szczególne 168

Badanie pacjenta ambulatoryjnego	168
Ocena endoskopowa	169
Endoskopowe dowody na istnienie choroby	
 błony śluzowej	171
Warianty anatomiczne	173
Komórki grobli nosa	173
Małżowina nosowa środkowa puszkowa	173
Paradoksalna małżowina nosowa środkowa	174
Rozdwojona małżowina nosowa środkowa	174
Polipy przedniego bieguna małżowiny nosowej	
środkowej	175
Paradoksalny wyrostek haczykowaty	176
Upowietrzony wyrostek haczykowaty	176
Ujścia dodatkowe zatoki szczękowej leżące do tyłu	
od wyrostka haczykowatego	177
Ubytek wyrostka haczykowatego	177
Atlas specyficznych przypadków pomocny	
do rozpoznawania odmian anatomicznych	
i różnych stanów patologicznych	178
Alergia	178
Zakażenie	178
Choroby zapalne	180
Guzy łagodne	180
Guzy złośliwe	182
Inne	182

10 Rola radiologii 183

Rola radiologii	183
Radiogramy	183
TK przekrojowe oraz TK wiązki stożkowej	183
Rola tomografii komputerowej	186

W jakim przypadku podczas leczenia zapalenia zatok i nosa należy wykonać badanie TK?	188	Angiografia rezonansu magnetycznego	193
Kiedy wykonać badanie MR	189	Cyfrowa angiografia subtrakcyjna i embolizacja ..	197
		Współpraca interdyscyplinarna	197

11 Checklista przedoperacyjna .....

Potwierdź diagnozę	198	Badania hematologiczne	201
Ocena efektów maksymalnego leczenia farmakologicznego pozwala określić rokowanie	199	Węch	201
Zoptymalizuj stan pacjenta bezpośrednio przed operacją	199	Wzrok	202
Sprawdź, czy wykonano istotne badania	200	Przeanalizuj istotne fakty w historii choroby	203
Testy alergiczne	200	Przedoperacyjna lista kontrolna TK	203
Status immunologiczny	200	Planowanie zabiegu i staging	212
		Świadoma zgoda	212
		Sprawdź leki, które mogą mieć wpływ na znieczulenie lub operację	214

12 Informacja dla pacjenta i świadoma zgoda .....

Jak przekazać pacjentowi informacje o wiążących się z operacją korzyściach i ryzyku	215	Powikłania	217
Długość zwolnienia lekarskiego i porady dotyczące podróŜowania samolotem	217	Specyficzne powikłania operacji	218
		Braki w komunikacji lekarz–pacjent	219
		Psychologia a chirurg	219

13 Porady dotyczące przebiegu operacji .....

Znieczulenie	220	Narzędzia tnące (Kleszczyki Rhinoforce Blakesley/Mackay-Grunewald)	230
Znieczulenie miejscowe	220	Kleszcze zatokowe Rhinoforce Stammberger („tnące do tyłu”)	230
Znieczulenie ogólne	221	Odgryzacz kostny Hajeka-Koflera i Kerrisona	231
Ustawienie sali operacyjnej	222	Kleszcze zatokowe grzybkowe Stammberger	231
Stół operacyjny	222	Raspator typu Freer	231
Fotel operatora	222	Nóż sierpowaty	231
Pozycja anestezjologa	222	MikronoŜyczki Belluci i Zurych	232
Ustawienie dla jednego operatora	222	Kleszczyki Stammberger tnące w bok	233
Ustawienie dla dwóch operatorów	223	Kleszcze zatokowe Heuwieser	233
Kolumna wideo/kamery	223	Kleszczyki ŝyrafy (Kuhn-Bolger)	233
Kable	223	Odgryzacz kostny do zatoki czołowej: zakrzywiony zmodyfikowany odgryzacz kostny Hajeka do zatoki czołowej (Bachert, Hosemann)	234
Oświetlenie	223	Narzędzia zasilane elektrycznie	234
Ekran badań obrazowych	223	Chirurgia wspomagana komputerowo – technika nawigacji	235
Personel dodatkowy	224	Zalety	236
Narzędzia	226	Wad	236
Endoskopy	226	Przygotowanie przed operacją	236
Systemy kamer	227	Modelowanie	237
Ssaki	227		
Zakrzywione ssaki zakończone oliwką	228		
Sondy kulkowe	228		
ŁyŜeczki	228		
Kleszczyki Blakesley	229		

Ułożenie pacjenta, umiejscowienie chirurga i sprzętu	237	Nauczanie	239
Rejestracja	237	Chirurgia wspomagana komputerowo w czasie rzeczywistym	239
Metody lokalizacji	237	Laser	240
Wyświetlanie obrazów	239	Balonoplastyka	241
Dokładność	239	Perspektywy na przyszłość	242
Czas operacji	239	Obrazowanie	242
Czynniki ekonomiczne	239		

14 Wskazówki 243

Na sali operacyjnej	243	Przygotowanie	244
Przed rozpoczęciem operacji	243	Wskazówki dla chirurga	244
Zadania anestezjologa	243	Cele operacji	245
Wskazówki, jak ograniczyć krwawienie	243		

15 Zapobieganie i postępowanie w przypadku powikłań 246

Powikłania śródoperacyjne	246	Zrosty	260
Krwawienie	246	Łzawienie	260
Przepuklina tłuszczowa i uszkodzenie oczodołu ...	250	Odma okołoczodołowa	261
Wyciek płynu mózgowo-rdzeniowego	255	Anosmia	261
Krwawienie zagałkowe	257	Zwężenie zachyłka czołowego	262
Uszkodzenia mięśnia prostego przyśrodkowego ...	259	Strupienie	263
Uszkodzenie nerwu wzrokowego	259	Zakażenie	263
Powikłania pooperacyjne	260	Zapalenie kości	263
Krwawienie	260	Ból neuropatyczny	264

16 Opieka pooperacyjna 265

Komunikacja z pacjentem	265	W szpitalu	267
Pacjenci są różni	266	Wizyta ambulatoryjna w kolejnym tygodniu	269
Opieka pooperacyjna	266	Problemy w okresie pooperacyjnym	270

17 Rozszerzone procedury endoskopowe 271

Dakriocystorynostomia i chirurgia przewodu nosowo-lzowego	271	Alternatywne techniki chirurgiczne	280
Terminologia i klasyfikacja	271	Powtórna DCR	280
Wskazania	271	Stenty	280
Anatomia chirurgiczna	273	Przydatne narzędzia	280
Diagnoza	273	Leczenie patologii kanalika wspólnego	280
Technika chirurgiczna	274	Podwiązanie tętnicy klinowo-podniebiennej	281
Wady laserowej DCR	279	Terminologia i klasyfikacja	281
Zasady techniki chirurgicznej DCR	279	Wskazania	282
		Anatomia	283

Technika chirurgiczna	283	Rozpoznanie	337
Alternatywne techniki chirurgiczne	283	Technika chirurgiczna	339
Przydatne narzędzia	288	Komentarz	347
Podwiązanie tętnicy sitowej przedniej	288	Modyfikacje i alternatywy	347
Terminologia i klasyfikacja	288	Leczenie przepuklin mózgowych	348
Wskazania	288	Terminologia i klasyfikacja	348
Anatomia chirurgiczna	288	Wskazania	348
Technika chirurgiczna	291	Anatomia chirurgiczna	349
Alternatywne techniki chirurgiczne	291	Technika chirurgiczna	349
Przydatne narzędzia	291	Alternatywne techniki chirurgiczne	349
Drenaż pośrodkowy zatoki czołowej	292	Ogólne zasady	352
Terminologia i klasyfikacja	292	Szczególne choroby	352
Wskazania	293	Śluzowiak	352
Przeciwwskazania	294	Brodawczak odwrócony	352
Anatomia chirurgiczna	297	Kostniak	352
Technika chirurgiczna	297	Naczyniak	358
Modyfikacje	307	Naczyniakowłókniak	361
Alternatywne techniki chirurgiczne	307	Nerwiak ostonkowy (<i>schwannoma</i>)	363
Przydatne narzędzia	311	Struniak (<i>chordoma</i>)	363
Dekompresja oczodołu	311	Chrzęstniak (<i>chondroma</i>)	365
Terminologia i klasyfikacja	311	Histiocytoza komórek Langerhansa	365
Wskazania	312	Gruczolak wielopostaciowy (<i>pleomorphic adenoma</i>)	365
Anatomia chirurgiczna	313	Inne łagodne zmiany patologiczne	365
Technika chirurgiczna	313	Zmiany blaszki sitowej i stropu sitowia	369
Przydatne narzędzia	316	Zatoka czołowa	369
Dekompresja nerwu wzrokowego	316	Kompleks sitowy, boczna ściana jamy nosowej i oczodół	369
Terminologia i klasyfikacja	316	Zatoka szczękowa	370
Wskazania	316	Dół skrzydłowo-podniebny	371
Anatomia chirurgiczna	317	Zatoka klinowa, stok i zatoka jamista	371
Technika chirurgiczna	318	Dostęp do biopsji	371
Przydatne narzędzia	318	Monitorowanie pooperacyjne	372
Chirurgia zarośnięcia nozdrzy tylnych	318	Technika chirurgiczna	374
Terminologia i klasyfikacja	318	Endoskopowa resekcja guzów złośliwych	
Wskazania	318	podstawy przedniego dołu czaszki	374
Anatomia chirurgiczna	319	Techniki alternatywne	380
Technika chirurgiczna	319	Łączona resekcja czaszkowo-twarzowa	
Alternatywne techniki chirurgiczne	321	i endoskopowa	380
Przydatne narzędzia	321	Nerwiak węchowy zarodkowy	381
Maxillektomia przyśrodkowa	321	Czerniak złośliwy	382
Terminologia i klasyfikacja	321	Szpiczak mnogi	383
Wskazania	321	Wznowa lub choroba resztkowa	384
Anatomia chirurgiczna	321	Krwawienie z nosa	384
Technika chirurgiczna	321	Embolizacja przedoperacyjna	384
Techniki alternatywne	330	Naczyniakowłókniak młodzieńczy	384
Przydatne narzędzia	334	Krwotok z guza	384
Zaopatrywanie płynotoku nosowego	334	Endoskopowa postczynnościowa chirurgia	
Terminologia i klasyfikacja	334	zatok przynosowych	384
Wskazania	335	Powikłania embolizacji	385
Anatomia chirurgiczna	335		

18 Endoskopowa technika bimanualna 386

Od podstawowej chirurgii endoskopowej zatok przynosowych do bardziej rozległej i zaawansowanej chirurgii podstawy czaszki.....	386	Układ sali operacyjnej	390
Zalety wspomaganiej endoskopowo techniki bimanualnej	388	Praktyczne wskazówki	391
Operowanie oburęczne	388	Ergonomiczne trzymanie endoskopu	391
Ssak w polu operacyjnym: mniej zmian narzędzi	388	Stabilizacja endoskopu w przedsionku nosa	392
Optymalna ekspozycja	389	Czyszczenie endoskopu	392
Przytrzymywanie i cięcie	389	Trzymanie i cięcie	392
Praca zespołowa	389	Retrakcja tkanek	393
Szkolenie	390	Wiercenie i odsysanie	393
Wyposażenie sali operacyjnej i aspekty techniczne ..	390	Koagulacja i odsysanie	393
		Nawigacja i frezowanie	393
		Modyfikacje klasycznego dostępu przez jedno nozdrze	395

19 Endoskopowe dostępy przeznosowe do podstawy czaszki 396

Anatomia chirurgiczna	396	Przeznosowe dostępy chirurgiczne do podstawy czaszki	398
Przedni dół czaszki	396	Przezprzegrodowy/przeznosowy (przez oba nozdrza) dostęp do zatoki klinowej	398
Stok	397	Przezklinowy	399
Dół skrzydłowo-podniebienny	397	Przezsitowy	403
Technika operacyjna	397	Przezszcękowy/przezskrzydłowy/podskroniowy ..	403
Instrumentarium	397	Dostępy do zatoki jamistej	407

20 Interdyscyplinarna praca zespołowa w endoskopowej przeznosowej chirurgii podstawy czaszki 408

Planowanie przedoperacyjne	409	Instrumentarium ryno-/neurochirurgiczne	412
Sala operacyjna i przygotowanie pacjenta	411	Technika chirurgiczna – wskazówki ogólne	414
Rola nawigacji komputerowej i obrazowania śródoperacyjnego	411	Opieka pooperacyjna	414

21 Endoskopowa przeznosowa chirurgia guzów przysadki 417

Planowanie operacji przysadki	417	Usuwanie guzów przysadki – wskazówki ogólne ..	424
Dostępy przeznosowe do przysadki	417	Rekonstrukcja i zamknięcie ubytku siodła tureckiego	425
Dostępy przeznosowe przez jedno nozdrze (<i>uni-nostril approaches</i>)	417	Opieka pooperacyjna	431
Dostępy przez oba nozdrza (<i>bi-nostril approaches</i>) ..	423		

22 Przezocodołowa chirurgia podstawy czaszki 432

Ważne cięcia i dostępy	433	Górna część oczodołu: blefaroplastyka	435
Przyśrodkowa część oczodołu: dojsiecie przez mięsko łzowe (<i>precaruncular approach</i>)	434	Powiązane techniki	437
Dolna część oczodołu: przezprzegrodowy przezspojówkowy dostęp przez powiekę dolną	435	Zaopatrzenie płynotoku	437
		Dostęp do zatoki czołowej	438
		Dekompresja oczodołu i nerwu wzrokowego	439
		Przydatne narzędzia i ustawienia	440

23 Medycyna oparta na faktach w zapaleniu zatok przynosowych i endoskopowej chirurgii zatok przynosowych 441

Diagnoza	441	Leczenie chirurgiczne	445
Leczenie	441	Zakres operacji	445
Ostre zapalenie zatok przynosowych	441	Efekty nadwrażliwości typu I/choroby IgE-zależnej	446
Przewlekłe bakteryjne zapalenie zatok przynosowych	443	Mukowiscydoza	446
Grzybicze zapalenie zatok przynosowych	443	Zespół nieruchomych rzęsek i deficyty immunologiczne	446
Przewlekłe zapalenie zatok przynosowych bez polipów nosa	443	Oporne na leczenie przewlekłe zapalenie zatok przynosowych	446
Przewlekłe zapalenie zatok przynosowych z polipami nosa	444	Alergiczny i niealergiczny nieżyt nosa	447

Dodatek 448

Informacje dla pacjentów poddawanych endoskopowej chirurgii zatok przynosowych	448	Leczenie	451
Endoskopowa chirurgia zatok przynosowych	448	Zapalenie zatok przynosowych	453
Co to jest endoskopowa chirurgia zatok przynosowych	448	Przyczyny	453
Czego można się spodziewać po tej operacji	448	Objawy	453
Jakie mogą wystąpić powikłania	448	Postępowanie	453
Płukanie zatok	450	Powikłania	453
Nadwrażliwość gardłowo-krtaniowa	450	Polipy nosa	454
Co to jest?	450	Stany związane z polipami nosa	454
Zestaw reguł, by przełamać cykl	450	Objawy i symptomy	454
Alergiczny nieżyt nosa	451	Polipy jednostronne	454
Co to jest alergen	451	Badania	454
Alergiczny okresowy nieżyt nosa	451	Leczenie	454
Alergiczny przewlekły nieżyt nosa	451	Rady dla pacjentów po endoskopowej operacji chirurgicznej z powodu polipów nosa	454
Diagnoza	451	Powikłania po endoskopowej operacji chirurgicznej z powodu polipów nosa	454
		„Konsultacje telefoniczne”	454

Piśmiennictwo 456

Indeks 465

Lista filmów wideo

- 1 *Mucociliary transport*
[Transport śluzowo-rzęskowy]
- 2 *Nasal airflow*
[Przepływ powietrza przez nos]
- 3 *Patient consultations*
[Konsultowanie pacjenta]
- 4 *Middle turbinate lateralisation*
[Lateralizacja małżowiny nosowej środkowej]
- 5 *Functional endoscopic sinus surgery and olfaction*
[Czynnościowa chirurgia endoskopowa zatok przynosowych a zmysł węchu]
- 6 *Cadaver posterior ethmoidectomy*
[Etmoidektomia tylna (preparat anatomiczny)]
- 7 *Posterior ethmoidectomy, sphenoidotomy*
[Etmoidektomia tylna, sfenoidotomia]
- 8 *Posterior ethmoidectomy*
[Etmoidektomia tylna]
- 9 *Transethmoidal approach to the sphenoid*
[Dostęp przesusitowy do zatoki klinowej]
- 10 *Sphenopalatine artery bleed*
[Krwawienie z tętnicy klinowo-podniebiennej]
- 11 *Sphenopalatine artery ligation*
[Zaopatrzenie krwawienia z tętnicy klinowo-podniebiennej]
- 12 *Removal of meningioma at orbital apex*
[Usunięcie oponiaka szczytu oczodołu]
- 13 *Intrathecal fluorescein and encephalocele*
[Wewnątrzoponowe podanie fluoresceiny i przepuklina mózgowa]
- 14 *Meningocele*
[Przepuklina oponowa]
- 15 *Uni-nostril approach to the pituitary*
[Dostęp przez jedno nozdrze do przysadki mózgowej]
- 16 *Cadaver uncinectomy and maxillary sinusotomy*
[Uncinektomia i nasoantrostomia środkowa (preparat anatomiczny)]
- 17 *(a) Uncinectomy; (b) Reduction of concha bullosa and retrograde uncinectomy*
[(a) Uncinektomia; (b) Plastyka puszkiowej małżowiny nosowej środkowej i uncinektomia]
- 18 *Anterior ethmoidectomy and piriform-turbinoplasty*
[Etmoidektomia przednia i plastyka otworu gruszkowatego]
- 19 *Partial anterior ethmoidectomy and piriform-turbinoplasty*
[Częściowa etmoidektomia przednia i plastyka otworu gruszkowatego]
- 20 *Further partial anterior ethmoidectomy*
[Dalsza częściowa etmoidektomia przednia]
- 21 *Sphenoid sinus*
[Zatoka klinowa]
- 22 *Optic nerve in sphenoid sinus*
[Nerw wzrokowy w zatoce klinowej]
- 23 *The frontal recess*
[Zachyłek czołowy]
- 24 *Cavernous sinus*
[Zatoka jamista]
- 25 *Resection and reconstruction of skull base for olfactory neuroblastoma*
[Usunięcie nerwiaka węchowego zarodkowego i rekonstrukcja podstawy czaszki]
- 26 *Cadaver skull base anatomy*
[Anatomia podstawy czaszki (preparat anatomiczny)]
- 27 *Anterior approach to the maxillary sinus*
[Dostęp przedni do zatoki szczękowej]
- 28 *Anterior approach to the maxillary sinus*
[Dostęp przedni do zatoki szczękowej]
- 29 *Median drainage procedure*
[Drenaż pośrodkowy zatok czołowych]
- 30 *Piriform-turbinoplasty*
[Plastyka otworu gruszkowatego i małżowiny nosowej dolnej]
- 31 *Piriform-turbinoplasty*
[Plastyka otworu gruszkowatego i małżowiny nosowej dolnej]
- 32 *Preparation of the mucosa*
[Preparowanie błony śluzowej]
- 33 *Medial maxillectomy*
[Maxillektomia przyśrodkowa]
- 34 *Clival chordoma: transnasal endoscopic and transcranial retrosigmoidal approach*
[Struniak stoku: wewnątrznosowy dostęp endoskopowy i przezczaszkowy dostęp retrosigmoidalny]

